

<https://doi.org/10.30563/turklad.1644497>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 24.02.2025
Kabul Tarihi / Accepted date	: 17.06.2025
Yayın Tarihi / Date published	: 20.06.2025

Atıf / Citation

Argunşah, M. (2025). Luğât-I Türkiye'nin Yayımı Üzerine Görüşler. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 9. Cilt, 1. Sayı, 1-22.

LUĞÂT-I TÜRKİYYE’NİN YAYIMI ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Remarks on the Publication of Luğât-ı Türkiye

MUSTAFA ARGUNŞAH*

Öz

Kerküklü Hacı Abdullah Sâfi tarafından 19. yüzyılın sonlarında Kerkük’te yazılmış bir sözlük olan Luğât-ı Türkiye, çok zengin bir söz varlığına sahiptir. Sözlükte, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesinin yanı sıra Türkiye ve Irak Türkmen ağızlarından derlenmiş dört bin dolayında kelime bulunmaktadır. Bu kitap, Dr. Önder Saatçi ve Necat Kevseroğlu tarafından Arap alfabesinden Latin alfabesine çevrilerek 2024 yılında yayımlanmıştır. Eserin tıpkıbasımının da yer aldığı bu yayımda birtakım yanlış okuma ve değerlendirmeler bulunmaktadır.

Bu makalede önce sözlük tanıtılmış, özgün bir dile sahip olan mukaddime bölümü alıntılanmış, daha sonra sözlüğün kaynakları tespit edilmiş, yazarın Türk ve Türkman adlarının anlam ve kökeni ile ilgili görüşleri aktarılmıştır. Çalışmanın esas bölümünde, kitapta tespit edilen yanlışlık ve eksiklikler yedi başlık altında ele alınmıştır. Birinci olarak yanlış okunduğu tespit edilen kelimeler, bunların doğru biçimleri ve kaynakları gösterilmiştir. Daha sonra sözlükte madde içinde yer aldığı hâlde tablo hâlinde verilmemiş Türkçe kelimelerin bir listesi yapılmıştır. Devamında, sözlük yazarının madde başlarını tanımlamadan vermekle yetindiği eş anlamlılarına dikkat çekilerek örnekler verilmiştir. Ayrıca tanımların içinde madde başıyla ilgili verilen başka kelimelerin bir bölümü tablo olarak gösterilmiş, son bölümlerde eserin yayımında yazar ve yayıncılardan kaynaklanan hatalar belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Luğât-ı Türkiye, Çağatay Türkçesi, Kerkük ağızı, eleştiri, yanlış transkripsiyon

*Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri / TÜRKİYE
mustafargunshah@gmail.com,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4439-1341>

Abstract

Luğāt-ı Türkiyye, a dictionary written by Hacı Abdullah Safi from Kirkuk at the end of the 19th century in Kirkuk, has an extensive and rich lexicon. The dictionary contains around four thousand words compiled from Old Anatolian Turkish, Ottoman Turkish and Chagatai Turkish, as well as Turkish and Iraqi Turkmen dialects. The book translated from the Arabic alphabet to the Latin alphabet by Dr. Önder Saatçi and Necat Kevseroğlu was published in 2024. There are some misreadings and evaluations in this publication, which also includes a facsimile of the work.

In this article, first the dictionary is introduced, the introduction section, which has a unique language, is quoted, then the sources of the dictionary are identified, and the author's views on the meaning and the origin of the names Turk and Turkman are presented. In the main part of the article, the inaccuracies and deficiencies identified in the book are discussed under seven headings. First, the words that were identified to be misread, their correct forms and sources are shown. Then, a list of Turkish words that were included in the dictionary but not given in tabular form was made. Following this, examples are provided to highlight the synonyms that the dictionary author only gives without defining the headwords. In addition, some of the other words in the definitions given in relation to the headwords are listed in a table, and in the last sections, errors caused by the author and publishers in the publication of the work are stated.

Keywords: Luğāt-ı Türkiyye, Chagatai Turkish, Kirkuk dialect, criticism, incorrect transcription

1. Giriş

Arap harfli metinleri Latin alfabesine aktararak bilimsel yayımını yapmak her ne kadar kolaymış gibi görünse de bu görevi hakkıyla ve eksiksiz yerine getirmek oldukça zordur. Özellikle eldeki eser Sâfi'nin sözlüğünde olduğu gibi, çok küçük harflerle yazılmış bir el yazması ise ve farklı dönemlere ait söz varlığı içeriyorsa yayımcının işi daha da zorlaşmaktadır. Bütün bu zorluklarına rağmen çalışanlara düşen görev, en doğru veya doğruya yakın bir metin elde etmektir. Bunun için anlamı bilinmeyen veya tereddüt edilen her kelime üzerinde düşünülmeli ve sözlüklerden tanıklanmaya çalışılmalıdır. Sözlükte madde başı doğru tespit edildikten sonra tanım ve tanıklardaki cümle ve örneklerin anlaşılabilirliği sağlanmalıdır. Bunun için de Eski Türkçeden başlayarak çağdaş Türkçenin ağız sözlüklerine kadar her türlü sözlük ve metinlerin dizinleri kaynak olarak kullanılmalıdır. Eğer, çözülemeyen veya okunuşundan emin olunamayan kelimeler varsa bunlar ya notlarla belirtilmeli ya da okunuşunun yanına ayrıç içerisinde soru işareti konulmalıdır. Böylece eseri kullanacak olanlar yanlış yönlendirilmez ve yayımcının yaptığı yanlışların başkalarını da yanıltmasının önüne geçilmiş olur.

Türkçenin söz varlığı bakımından çok kıymetli bir eser olan Luğāt-ı Türkiyye'nin Latin harflerine aktarılacak yayımlanmış olması Türk sözlükçülüğü için önemli bir kazanımdır. Fakat bu kıymetli eserin yayımıyla ilgili bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu çalışmada sözlükte tespit edilen sorunlar ve bunların çözümleri gerekçeleriyle birlikte gösterilmiştir.

2. Eser Hakkında Birkaç Söz

Luğāt-ı Türkiyye, Kerküklü Hacı Abdullah Sâfi (1809-1898) tarafından Kerkük'te Arap harfleriyle yazılmış 224 sayfalık bir sözlüktür. Telif tarihi bilinmeyen eserin 19. yüzyılın sonlarına doğru yazıldığı tahmin edilebilir. Eserin özgün nüshası maalesef bulunamamıştır. Elimizdeki tek nüshanın istinsahı, Kerküklü Büyük Hafız Molla Muhammedzade Sabir tarafından 24 Şubat 1945 tarihinde tamamlanmıştır. Bir defter hâlindeki eser, Dr. Önder Saatçi ve Necat Kevseroğlu tarafından bazı düzeltmelerle Arap alfabesinden Latin alfabesine

aktarılmış ve Dr. Suphi Saatçi'nin editörlüğünde 2024 yılında Akıl Fikir Yayınları tarafından yayımlanmıştır.

Yayımcıların tespitine göre eserde 3495 madde başı bulunmaktadır. Bazı kelimeler müellifin dikkatsizliğinden dolayı aynı veya farklı imlalarla iki kez yazılmış olduğundan son düzenlemelerle 3394 madde başı kalmıştır. Türkçenin söz varlığı için çok önemli olan bu sözlüğün bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır. Eserde kelimeler Arap alfabesine göre sıralanmasına rağmen birçok yerde sapmalar olduğu ve aynı madde başının az çok birbirinden farklı anlamlarla değişik yerlerde tekrarlandığı görülür. Bu tekrarlar sözlüğü yayımlayanlar tarafından dikkate alınmış ve tanımlar aynı ise biri alınarak kelimenin geçtiği her iki sayfa da gösterilmiştir. Tanımların aynı olmadığı durumlarda iki tanımdan daha ayrıntılı olan esas alınmış, diğeri buraya gönderilmiştir.

Çalışmanın baş tarafında sözlüğün kelime hazinesi üzerinde durulmuş ve söz varlığı hayvan, bitki, hastalık, yer, millet adları ve tarihî özel adlar başlıklarında toplanmıştır. Yayımcıların Irak Türkmeni olmaları dolayısıyla eserdeki Kerkük ağzına dair söz varlığı üzerinde özellikle durulmuş, bunlar tablo hâlinde verilmiş ve yöre ağzıyla ilgili çalışmalardan delillendirilmiştir. Ayrıca, tarihî söz varlığına bir başlık açılarak bazıları liste hâlinde bazıları da anlamlarıyla birlikte verilmiştir. Bu bölümde bazı kelimelerin eski ve yeni yazımlarıyla birlikte iki kez yazıldığı, bunların fono-semantik ayrışma sonucunda ortaya çıkmış şekil olduğu vurgulanmıştır. Yayımcılar, bu bölümde çalışmada uygulanan yöntemi örneklerle açıklayarak kullanıcılara yol göstermişlerdir. Sözlükteki her madde başının tanımından sonra özgün metinde geçtiği sayfanın verilmiş olması kullanıcılara karşılaştırma imkânı sunmuştur.

Eserin yazarının ve yaşadığı dönemin biliniyor olmasına rağmen hem mukaddimenin dili hem de tümen maddesinde kullanılmış olan "... zamanımızda Türkiye'de, Osmanlı zamanında 'fırka' lafzına bedel 'tümen' istimal ediyorlar. 'Bir tümen asker' demek 'bir fırka asker' demektir." (s. 154) sözü eserin telif tarihiyle ilgili bazı şüphelerin doğmasına sebep olmaktadır.

3. Eserin Mukaddimesi Hakkında

Eserini 19. yüzyılın ikinci yarısında yazdığı düşünüldüğünde, yazarın sözlüğün önüne "Luġāt-ı Türkiyye" başlığı altında yazdığı mukaddimede kullandığı dil oldukça şaşırtıcıdır. Allah'a, Hz. Muhammed'e, dört halifeye ve sahabeye övgünün yer aldığı mukaddimenin altında "Kerküklü Hacı Abdullah Sâfi" adı olmasa bu dilin 1945 yılında eseri istinsah eden Hafız Molla Muhammedzade Sabir'e ait olduğu düşünülebilirdi. Her ne kadar Sâfi bir müddet İstanbul'da yaşamış olsa da o dönemin en sade dil kullanan yazarlarının bile bu yalınlığı yakalayamadığı unutulmamalıdır. Bunlar not edilerek, yazarın mensur şiir tadında yazdığı bu muhteşem mukaddimenin okuyucular tarafından da görülmesi için buraya alınmasını faydalı bulunmuştur:

"Öğüş ve alkış o eşsiz ve bendeşsiz Tanrı'ya yaraşır ki bunca yaratılmışı yaratıp her birine bir dil öğretip bir ad taktı ve tapmak o ortaksız ve yoldaşsız Çalab'a yakışır ki çeşit çeşit nesneler belirtip ortaya bıraktı. Bunca yaratılmışın türlü türlü düşünmelerini bilir. Ve dilemeden dileklerini bitirip istemeden yiyeceklerini verir. Ve her birinin çağırmadan yardımına erer. Göğün en yukarısı ve yerin aşağısı düşünüldükçe ve bunlar içinde olan yaratılmışa us yetiştirildikçe ikincisi olmayan bir Çalab'ın işi ve bir Tanrı'nın yaratmış olduğu bilinir. Bunlar göz önünde durmuş ve her yandan birlik sesi us kulağını doldurmuş iken ondan başkasını bilmek kendini birlememektir. Ve ondan özgeye kulluk etmek ululuğunu bilmemektir. O bizi yaratmış iken ayrığa kulluk nice yaraşır ve o bizi yoktan var etmiş iken özgeye kölelik nice yakışır? (Bu, ussuzluktan olmaz mı? Nedendir?) Kimse yoktur onun gibi ola ve bir nesne bulunmaz ona beraber gele. O, bir nesneye benzemeyen birdir. Ve hiçbir büyüğe beraber olmayan büyüktür. Her büyüğü büyük eden odur. Büyüklük onun yanında pek küçüktür. (Büyüktür, büyüktür, büyük, / Büyüklük, yanında kalır pek küçük).

Ve çok çok salavat u selam ol beğenip ‘Muhammed’ adıyla göndermiş olan elçisine olsun ki gelip kullarını eğri büğrü yollardan düz ve doğruluğun en büyük ve kestirme yoluna salıverip ortaklığın putlarını dağıtıp ve kırıp ayaklar altına saldıktan sonra ortadan kaldırıp, ezip inananlarını odlara yaktı ve bize, kendine bir nesne benzemeyen yaratıcımızı bildirip ve birlemeğin en ulu ışığını önümüze çekip bilmemek karanlığından çıkarıp aydın ve ışığı olan sulu ve çiçekli bir ovaya bıraktı ve ol büyüklerin büyüğü olan Çalab ve Tanrı yardımcıları olan Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali ve başka yoldaşlarından pek çok hoşnut olsun. Amin.”

Kerküklü Hacı Abdullah Sâfi

4. Eserin Kaynakları

Türkçenin Dîvânı Lugâti’t-Türk dışındaki tarihî sözlükleri genellikle bir lehçenin veya bir dönemin söz varlığını içermektedir. Fakat elimizdeki sözlük, 19. yüzyılın sonlarında Kerkük’te yazılmış olmasına rağmen hem Doğu hem Batı Türkçesinin söz varlığına hem de Türkiye ve Irak Türkmen ağızlarına yer vermesiyle diğerlerinden ayrılır. Burada ilgi çekici olan Çağatay Türkçesi söz varlığının Batı Türkçesinin söz varlığıyla aynı sözlükte buluşmasıdır. Bunu yazarın Doğu Türkçesine olan ilgisine bağlamak gerekir. Yazarın Doğu Türkçesiyle ilgili en önemli kaynağı, 16. yüzyılda Osmanlı sahasında yazılan ve 15. yüzyıl Çağatay şairi Ali Şir Nevayî’nin eserlerinin söz varlığını içeren Niyazî’nin Nevayî Sözlüğü’dür. Yazar, çoklukla Abuşka Sözlüğü olarak bilinen bu eserden birçok maddeyi ve tanımını olduğu gibi almıştır. Bunların bazılarında Nevayî’nin adını vermiş, bazılarında ise vermemiştir. Mesela Nevayî Sözlüğü’ne Nevayî’nin Bedâiyü’l-Vasat adlı kitabından alınan beyti aynen aktaran Sâfi, yazar ve eserden bahsetmemiş, “Nasıl ki şair demiştir ki” demekle yetinmiştir (s. 33). Yine benzer biçimde “Arlat” maddesinin tanımını Nevayî Sözlüğü’nden aynen almış, Fevâidü’l-Kiber’den alındığı belirtilen makta beytini de eser ve yazar adı vermeden aktarmıştır. Sözlükte “abuşka” maddesinde ise “Nasıl ki Türkistan şairleri söylemişlerdir” deyip Nevayî’nin Mecnun u Leylî adlı mesnevisinden alınan örnek beyti kullanmıştır (s. 29). Yazar “çek (I)” maddesinde “... Nevayî hazretlerinin Çağatay lisanınca telif etmiş olduğu Tarih-i Mülûk’unda” geçen bir olayı alıntılanmaktadır (s. 51). Ayrıca Nevayî’nin Muhakemetü’l-Lugateyn adlı eserinden alınmış maddeler de bulunmaktadır. Mesela “ağa” maddesinde “Nevayî Hazretleri Muhâkemetü’l-Lugateyn kitabında bu lügati böyle tashih edip demiştir.” (s. 30) şeklinde açıklamayla eserden alıntı yapmıştır. Sâfi’nin “teskeri” maddesinde geçen “Hâtifi Zafernamesinde... Timur Han’ın (...) demiş” cümlesinden, başka bir Çağatay kaynağını kullandığı anlaşılmaktadır (s. 150-151). Bunlardan başka Doğu Türkçesine has bazı kelimeler için herhangi bir kaynak göstermemiştir (barı vb.).

Yazarın Batı Türkçesi sahasından adını verdiği tek yazar Yazıcıoğlu Mehmed (Muhammed)’dir. Bazen “Muhammediye sahibi Yazıcıoğlu Mehmed” (s. 74), bazen “Yazıcızade Mehmed Efendi Evsâf u Ahlâk-ı Şerif-i Muhammediye’de demiştir ki...” (s. 148) dedikten sonra madde başlarına örnek beyitleri tanık olarak göstermiştir. Sâfi, Türkman adının kökenini açıklarken Kamus mütercimi Asım Efendi’nin ünlü sözlüğünden alıntı yapmış, sözlük yayımcıları yazarı “mütercim-i kâmus [sözlük mütercimi]” diye yanlış anlamışlardır.

Sâfi’nin sözlüğünün önemli kaynaklarından birisi de Irak Türkmen ağızlarıdır. Yazar birkaç yerde buna atıf yapmıştır. Mesela, “kayın (I)” maddesinin tanımını verdikten sonra “lisan-ı millimizde ‘hâyin gözlü’ tabir olunur.” (s. 97) diyerek Irak Türkmencesinden millî dil olarak bahsetmiş; benzer şekilde “seksenmek” maddesinde “Nasıl ki milletimiz lisanında olan manada denilmiştir.” (s. 133) cümlesinden sonra bir dördlük aktarmıştır. Yine “tûderî” maddesinde kelimenin anlamından sonra, “Kerkük’te ‘davzanhatun’ ve Kerkük’e mülhak olan Altunköprü nahiyesinde ‘kazbâzi’ ve Kürtçesi ‘kalûçe’dir.” (s. 153) diyerek yerel ağızlardan kelime derlediğini göstermiştir. Yazar “tırpan” maddesinin tanımını yaptıktan sonra, “Bizim muhitimizde çakmak taşı bedeline demirden dişler yapıp ve adına ‘cancar’ derler.” (s. 151) diyerek Kerkük çevresindeki adlandırmayı da sözlüğe eklemiştir. Sözlük yazarı bazen de yazı dilindeki biçimin yanına yöre ağızındaki kullanımı da eklemiştir. Mesela, “basılmak”

maddesinin tanımında “Güreş yani güleş tutulduğu hâlde alt etmeğe söylenir.” (s. 39) diyerek bunu örneklendirmiştir.

Sâfi'nin Osmanlı coğrafyasındaki dil kullanımına ait ilgi çekici tespitleri de vardır. Mesela “ılıca” maddesinin tanımını yaptıktan sonra “(...) buna Bursa şehrinde ‘kaplıca’ ve Rumeli’nde ‘bana’ söylenir.” (s. 88) demesi ağızlarla ilgili bilgisinin genişliğine bir örnektir.

Sâfi'nin sözlüğünde yer aldığı hâlde Doğu ve Batı Türkçesinin yazı dilinde ve ağızlarında tespit edilemeyen birçok kelime bulunmaktadır. Bunlar üzerinde özel olarak durulmalı, tarihî ve çağdaş kaynaklardan tanıklanarak varsa yanlışlıklar düzeltilmelidir.

5. Eserin Yayımı Üzerine Eleştiriler

Sâfi'nin *Lügât-ı Türkiyye* adlı sözlüğü yayımcılar için gerçekten zor bir eserdir. Daha önce örneği görülmeyen, tarihî ve çağdaş Doğu ve Batı Türkçesi yazı dili yanında Türkiye, Balkanlar ve Irak ağızlarına kadar geniş bir coğrafyada konuşulan ağız malzemesini de içeren bu sözlük birçok bilinmezi de barındırmaktadır. Dikkatle baştan sona kadar okuduğum, günlerce birçok sözlük karıştırdığım hâlde delillendiremediğim onlarca kelime barındıran bu sözlüğün yayımlanmış olması Türk dili üzerine çalışanları için önemli bir kazançtır. Ayrıca eser Türkçenin söz varlığı için gerçekten bir hazine değerindedir.

Türkçenin bu kıymetli hazinesinin yayımında birtakım yanlış okuma ve değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu çalışmada eserin mevcut hâlimden daha az hatalı ve dolayısıyla daha faydalı olması için bazı yeni okuma ve düzeltme önerileri yapılacaktır. Bunlardan isabetli görülenler yayımcılar tarafından dikkate alınarak yeni baskılarda düzeltilirse Türk dili çalışmalarına küçük bir katkıda bulunmuş olunacaktır.

5.1. Yanlış Okunan Kelimeler

Bu bölümde, yanlış okunduğunu düşündüğümüz sağdaki kelimeler ok işaretiyle soldaki doğru biçime gönderilmiştir. Kelimelerin tanımından sonra verilen sayfa numaraları Arap harfli özgün metne değil, Latin harfli esere aittir.

acışarak ← **acışrak** “Acımak ile demektir. Mesela ‘Gözümden *acışrak* gözyaşı cereyan eyledi’ denildiği hâlde, yani “Acımak ile gözyaşı çıktı” söylemektir.” (s. 29). Bu maddede kelime tabanı *açış* ismi değil, *açış-* fiilidir. Ek de *+rak* değil, *-arak* olmalıdır (*acışmak* için bk. TarS I, 1988: 7; DerS XII, 1982: 4405).

arış ← **eriş** “Mensucatin eriş ve argacı düz saf olmayarak...” (s. 126). “Çözüğü” anlamındaki kelimenin doğru biçimi *arış* olmalıdır (TarS I, 1988: 208-210; TS, 2023: 229).

bakıldıkta ← **yakıldıkda**. “*kaya keleri* Bir nevi hayvandır. *Yakıldıkda* rengi daima değişilip mübtedil olup renkten renge girer.” (s. 96). Tanımda kullanılan *yakıldıkta* kelimesi metin bağlamında *bakıldıkta* “bakılınca, bakınca” olarak düzeltilmelidir.

başak ← **başık** “Ok temrenine denir.” (s. 40). Kelimenin Arap harfli özgün yazımında hareke yok. İlk hecesinde elif yazılmış, ikincisinde yazılmamış. İkinci heceyi esreli okutacak herhangi bir işaret bulunmamaktadır. “Ok temreni” anlamındaki kelime Türkçede yaygın olarak kullanılan *başak*’tır (Boeschoten, 2022: 75; TarS I, 1988: 419; TS, 2023: 423).

bêliñlemek ← **bileklemek** “Bir kimse oturduğu yerde bir şeyden ürküp birdenbire sıçrayıp kalkmağa denir.” (s. 42). Arap harfli özgün metinde açıkça harekeli olarak *bêliñlemek* yazmaktadır. Tarihî metinlerde ve Türkiye ağızlarında kullanılan bu kelime *Türkçe Sözlük*’e de alınmıştır (TarS I, 1988: 492-495; TS, 2023: 470).

biliñlemek (bêliñlenmek) ← **biglenmek** “Korkudan birdenbire (← birden yere) sıçramak” (s. 42). Arap harfli özgün metinde ilk hecesi esre ile harekelenmiş, kelime *biliñlemek* veya kapalı e ile *bêliñlemek* okunmalıdır. Krş. *bêliñlemek* ← *bileklemek*.

bohsamak ← **buhsamak** “Âşıkın hicr ü firkatte ağladığına derler.” (s. 45). Bu tanım aynı *Nevayî Sözlüğü*’nden alınmış olmalıdır. Ali Şir Nevayî’nin eseri *Muhakemetü’l-Lugateyn*’de geçen kelimenin doğru okunuşu *bohsamak* olmalıdır (Barutçu Özönder, 1996: 171; Kaçalın, 2011: 912). Kaçalın kelimeyi *boğ-uk+sa-* biçiminde tahlil etmektedir.

böy ← **boy** “Bir canavardır ‘ankebut cinsinden... (s. 43). “Zehirli örümcek” anlamında kullanılan kelime madde başı dışında birkaç yerde daha *boy* olarak okunmuştur. Örnek: *kelebek* maddesinde “boy” (s. 98). Kelime tarihî Türk lehçeleri ve Türkiye ağızlarında ön ünlü ile *bö* veya *böy* biçiminde kullanılmaktadır (TarS I, 1988: 662; DerS II, 1965: 753).

büzdüm kemiği ← **bezdim kemiği** (*uca* “1. Oturak yeri (...) 2. (...) Bazı yerde ona “bezdim kemiği” dahi söylenir.” (s. 156). *büzdüm* “kuyruk sokumu”, *büzdüm kemiği* “kuyruk sokumu kemiği” anlamıyla tarihî lehçelerde ve Türkiye ağızlarında kullanılmaktadır (TarS I, 1988: 746; DerS II, 1965: 833).

cüldü / çüldü ← **çuldu** “Bir dilaver cenkte bahadırılık edip veya fenninde mahir bir kişi bir işi işleye, ona mukabil verilen in’ama denir.” (s. 57). *Selîm-nâme* yayımında *culdu / çuldu* biçiminde okunan (Argunşah, 1997:151, 317) bu Moğolca kökenli kelime, Semih Tezcan tarafından eleştirilmiş ve doğrusunun ön ünlü ile *cüldü* olması gerektiği belirtilmiştir (Tezcan, 2001: 204).

çakçaka ← **çıkçaka**. Sözlükte *çakıldak* (< *çıkıldak*) maddesinde ilk anlamda geçen *çıkçaka* sözü *çakçaka* olarak düzeltilmelidir. Kelime tarihî Türkiye Türkçesinde “Üğütülen buğdayın taşlar arasında bittiğini haber veren ve değirmen taşına çarparak çak çak sesi çıkaran alet” (TarS II, 1965: 799) anlamıyla yer almaktadır. Sözlük yayımında başka bir yerde doğru okunmuş biçimiyle yer almaktadır: *çakçaka* “Değirmen taşı üstünde devreden alete söylenir” (s. 48). Irak Türkmen Türkçesinde de kullanılan *çakçaka* için bk. Hürmüzlü, 2011: 109. Bk. *çakıldak* ← *çıkıldak*

çakıldak ← **çıkıldak** “1. Değirmen taşı üzerine bırakılan alettir ki buğdayı, oluktan onun hareketi deliğine döker, “çıkçaka” dahi derler. 2. Koyunların bacağı arasında murdarından hasıl olup sallanan nesneye denir.” (s. 53). Kelime her iki anlamıyla da hem tarihî Türk lehçelerinde hem çağdaş yazı dili ve Türkiye ağızlarında yaygın olarak *çakıldak* biçiminde kullanılmaktadır (Rahimi, 2018: 681; TarS II, 1965: 799; TS, 2023: 748). Özgün metinde kelimenin ilk hecesini esreli okutacak herhangi bir işaret yoktur. Bu sebeple madde başı *çakıldak* olarak düzeltilmelidir.

çangırdamak ← **çingırdamak** “Çan sadasına söylenir.” (s. 53). Kelimenin özgün metindeki yazımında hareke ve ilk hecede elif harfi bulunmamaktadır. Çan sesini yansıtan isimden türetilen bu fiil hem yazı dilimizde hem Türkiye ağızlarında *çangırdamak* olarak geçmektedir: *çangırdamak* “çan sesi gibi ses çıkmak” (TS, 2023: 763; DerS III, 1968: 1070).

çarkacı ← **çızkaçı** “Askerin ileri bölüğüne denir ki Arabîde mukaddimetü’l-ceyş derler.” (s. 54). Arap harfli özgün metinde /r/ harfinin üzerindeki cezim işareti nokta olarak görülmüş ve yanlış okunmuştur. Kelime *çarhacı* ve *çarkacı* biçimleriyle “Ordunun düşman kuvvetlerini çevirme hareketinde görevli asker” anlamıyla tarihî ve çağdaş Türkiye Türkçesi yazı dilinde yer almaktadır (TarS II, 1965: 831-832; TS, 2023: 768-769).

çepik / çepük ← **çipik** “El ele çalıp sadalandırmak manasınadır...” (s. 55). Kelimenin Arap harfli özgün yazımında herhangi bir hareke veya ünlü harf gösterilmemiştir. Farsça kökenli bu kelime Irak Türkmen ağızında bulunmasa da *çepik* ve *çepük* biçimleriyle ve “alkış, el çırpma” anlamlarıyla Türkiye ağızlarında yaşamaktadır (DerS III, 1968: 1143).

çetele ← **çitle** “Şol ağaç parçasına söylenir ki bir nesne sayıldığı hâlde hesap ve sayı hatırdan çıkmamak üzere çakı ile ol ağaçta kerte ve nişane yapmak ismine ıtlak olunur.” (s. 55). Kelimenin özgün yazımında herhangi bir hareke bulunmamaktadır. Rumca kökenli *çetele*

kelimesi Türkiye Türkçesi yazı dilinde ve çeşitli anlamlarıyla ağızlarda yaygın olarak kullanılmaktadır (TS, 2023: 804; DerS III, 1968: 1149).

çigzinme ← **çigrinme** “Baş dönmesine denir ki ‘Başım çigriniyor’ söylenir” (s. 54). Aynı anlamdaki *çegzin-* / *çigzin-* veya *çezgin-* / *çizgin-*, *çevzin-* fiili tarihî ve çağdaş metinlerde yaygın olarak kullanılmaktadır (TarS II, 1965: 915; TS, 2023: 85). Tanımdaki örnek cümle de “*başım çigziniyor*” biçiminde düzeltilmelidir. Müstensih özgün metni yazarken /z/ harfinin noktasını koymayı unutmuş olmalıdır. Kelime sözlükte *çegzinmek* “Dönmek ve deveran etmek manasınadır...” (s. 51) biçiminde doğru okunmuş olarak da yer almaktadır. *Tarama Sözlüğü*’ne *Kamus Tercümesi*’nden alınan *çigrinmek* okunuşu da yanlıştır (TarS II, 1965: 919).

çoban kalkıdan ← **çoban kalkadan, çoban kalkandelen**. *Demirdiken* “Bir nevi nebattır ki “çoban kalkadan dahi derler... pıtrak dahi söylenir.” (s. 60). *Putrak* “Bir nevi nebattır, çoban kalkandelen derler.” (s. 126). Sözlükte *çoban kalkıdan* maddesi bulunmamasına rağmen eş anlamlıları olan “demirdiken” ve “putrak” maddelerinde iki kez geçmektedir. *Çoban kalkadan* olarak okunan kelime *çoban kalkıdan* biçiminde okumaya da müsaittir. *Çoban kalkandelen* yazımı ise müellif veya müstensih hatasıdır (Krş. *çoban kalkıdan* TarS II, 1965: 929; *çoban kalğıdan / galğıdan* DerS III, 1968: 1255; *çobankaldıran* Baytop, 1994: 75).

çöreklenmek ← **çöklenmek** “Yılanın yerde kıvrılıp yatmasına ve bükümüne denir.” (s. 56). Müstensih kelimenin yazımında /r/ harfini yazmayı unutmuş olmalıdır. Kelime Türkiye Türkçesi yazı dilinde “Yılan halka durumunda kıvrılıp toplanmak” anlamıyla kullanılmaktadır (TS, 2023: 879).

döllük ← **dölek** “Karında çocuk yattığı mahalle derler ki Arabîde ‘cenîn’ derler.” (s. 64). Sözlükte aynı anlamda *döllük* (özgün metinde *döllik* olarak harekelenmiş) “Rahim ve meşimeye denir ki onda veled taayyüş eder.” (s. 64) kelimesi de bulunmaktadır. Türkçede *dölek* kelimesi bulunsa da anlamı buradakinden tamamen farklıdır. Her iki yazımı da aynı olan kelimeyi müellif bir yerde harekesiz olarak alırken diğerinde *döllik* biçiminde harekelemiştir. Anlamdan hareketle, *dölek* okunan harekesiz kelime *döllük* olarak düzeltilmelidir.

dulunmak ← **dolunmak** “Sükûnet ve karar manasınadır.” (s. 63). Sözlük yayımında *dulunmak* “Sükûnet ve karar bulmak manasınadır.” maddesi de bulunmaktadır (s. 64). Harekesiz yazılan kelime her iki yerde de *dulunmak* olarak alınmalıdır. Kelime *dulunmak* ve *tulunmak* biçimiyle tarihî Türk lehçeleri ve Türkiye ağızlarında yer almaktadır (TarS II, 1965: 1250-1253; DerS IV, 1969: 1599-1600).

eşek ← **eğek** “Ağzın aşağı tarafında, iki çene kemiklerinin kavuştuğu mahaldir ki ‘eyek’ dahi denir.” (s. 67). Sözlük yazarının varyant olarak verdiği *eyek* biçimi Irak Türkmen ağzına aittir (Hürmüzlü, 2013: 139). Kelime tarihî metinlerde ve Türkiye ağızlarında *eşek* “çene, çene kemiği” anlamıyla kullanılmaktadır (Rahimi, 2018: 372; TarS III, 1967: 1467-1469; DerS V, 1972: 1748).

epsem ← **apusam** “Teenni manasınadır.” (s. 33). Kelime bu anlamıyla tarihî Türk lehçelerinde *epsem* biçiminde bulunmaktadır. Özgün metinde kelimenin yazımında herhangi bir sorun yoktur. Kelime “sessiz, ses çıkarmayan, susan” anlamıyla tarihî ve çağdaş Türkiye Türkçesinde de yaşamaktadır (TarS II, 1965: 1479; TS, 2023: 1194).

evren pulu ← **urun pulu** “Talk manasınadır. (...) onları hamamlarda cam yerine istimal ederler.” (s. 157-158). Arap harfli özgün metinde harekesiz olarak yazılan *evren pulu* sözü “mika” anlamıyla tarihî ve çağdaş Türkiye Türkçesinde yer almaktadır (TarS III, 1967: 1575; TS, 2023: 1238).

gehez ← **gegen** “Sehl ve kolay demektir.” (s. 74). Tarihî lehçeler yanında Türkiye ağızlarında da yaşayan kelimenin doğru biçimi *gehez*’dir (TarS III, 1967: 1634-1637; DerS VI, 1972: 1991). Kelimenin sonundaki /z/ harfi yayımcılar tarafından nun olarak algılanmış ve yanlış okunmuştur. Krş. *gehez* ← *kekez*.

geñez ← **kekez** “İkinci harfin fethasıyla kolay ve âsân manasınadır.” (s. 98). Krş. *geñez* ← *gegen*.

güne ← **göre**. Sözlükte *donuk* maddesinde “... yakından bir güne [çeşit] ve ıraktan bir göre göre.” (s. 63). “Yakından bir çeşit ve uzaktan bir çeşit göre” anlamındaki cümlede ikinci *güne* kelimesi yanlışlıkla *göre* biçiminde okunmuştur.

hilal otu ← **hele otu** “Bir cins nebattır ki...” (s. 83). *Hilal* olarak yazılacak kelimenin sonundaki lam harfi müstensih tarafından unutulmuştur. *Hele otu* olarak madde başı yapılan kelimeye *kuzgun otu* anlamı da verilmiştir (s. 84). *Kuzgun otu* maddesinde ise “Bir nevi nebattır. ‘Hilal otu’ dahi derler. Tafsili Ha harfinde beyan olunmuştur.” (s. 108) denilmektedir. Buradan kelimenin doğru biçiminin *hilal otu* olduğu anlaşılmaktadır. Kelime Türkiye ağızlarında da yer almaktadır (DerS VII, 1974: 2384).

hürümek ← **hörümek** “Kelbin havlamasına ve üfürmesine denir. Mesel-i meşhurdur: ‘İt hürümüş, kervan geçmiş’ derler.” (s. 86-87). Madde başı ile örnekteki okuma birbirini tutmamaktadır. *Ürümek* ve *ürmek* biçimleriyle tarihî ve çağdaş Türkiye Türkçesinde bulunan ve müellifin kelime başında /h/ türemesiyle verdiği kelimenin doğru okunuşu *hürümek* olmalıdır. Sözlükte başka yerlerde de *hörümek* olarak okunan kelime Kerkük ağzında *hür-* ve *hürü-* biçimleriyle yer almaktadır (Uluhan, 2022: 233).

ıklık ← **ıflık** Sözlükte biri *ıflık* “Bir nevi saza dahi denir.” (s. 54), diğeri *ıklık* “bir nevi sazdır.” (s. 36) olmak üzere iki kez yer alan kelimenin doğru biçimi olan *ıklık*, tarihî Oğuz metinlerinde “rebap, ayaklı kemani” (TarS III, 1967: 1934-1935), Kıpçak metinlerinde “üç telli, yayla çalınır bir saz” (Toparlı vd., 2003: 101) anlamlarıyla tespit edilmektedir. Özgün metinde *ıklık* yazımı harekelidir. *ıflık* biçimi yanlış yazım ve okumadan kaynaklanmaktadır.

ımızganmak ← **umuzganmak**. Kelime *pinekleme* maddesinde geçmektedir: “Uyku galebesinden başını sallayıp kaldırmağa denir ki Arabîde “sine” derler. ‘Uyuklamak’ ve ‘umuzganmak’ dahi denir.” (s. 125). Kelime tarihî ve çağdaş Türkiye Türkçesinde *ımızganmak* ve *mızganmak* biçimlerinde düz ünlü ile (TarS III, 1967: 1946-1949; TS, 2023: 1625). Özgün metinde yuvarlak ünlülü okutacak herhangi bir işaret yoktur.

ınçkırık ← **meikrık** “bk. ıkçırık” (s. 88). Yayımcılar kelimeyi *ıncıkırık* maddesinden *ıkçırık* maddesine göndermişlerdir: *ıkçırık* “Bir illet-i mühlikedir ki midede hasıl olur...” (s. 88). Arap harfli özgün metinde madde başında *ınçkırık* ve *ıkçırık* olarak (s. 7) verilen kelime tarihî metinlerde *ıçkırık*, *ınçkırık*, *ınçıkırık* biçimleriyle geçmektedir (Boeschoten, 2022: 149; TarS III, 1967: 1949-1950).

it ← **et**. Kelime *kursag* maddesinde geçmektedir: “Mide manasınadır ki ‘Sade yağ et kursağında durmaz’ derler.” (s. 107). *Kursag* maddesinin tanımından sonra verilen atasözündeki *et* kelimesi *it* olarak düzeltilmelidir. Kelime özgün metinde *it* “köpek” olarak yazılmıştır.

kırkıntı ← **kırtıntı** “Kırılmış nesnelerden dökülen döküntüye söylenir. Makas veya saire ile kırılmış.” (s. 101). Krş. *kırpıntı* “Makas ile bir şeyi kırmak...” (s. 101). Kelime *kırk-* fiilinden türeyen *kırkıntı* olmalıdır. Aynı sayfada *kırp-* fiilinden türeyen *kırpıntı* da bunu göstermektedir. Türkçede *kırt-* fiilinden türemiş *kırtıntı* kelimesi bulunmamaktadır.

kiriş ← **giriş**. Kelime *kerte* maddesinde geçmektedir: “Gedik manasınadır ve ok yarığı ki giriş üzerine gelen mahaldir.” (s. 99). Tanımda kullanılan *giriş* sözü “Ok atılan yayın iki ucu arasındaki esnek bağ” anlamıyla tarihî ve çağdaş Türkçe metinlerde tonsuz /k/ ünsüzüyle kullanılmaktadır (Boeschoten, 2022: 169; TS, 2023: 2055). Krş. *kirişli* ← *girişli*.

kirişli ← **girişli** “Ol büyük direğe denir ki binada duvarın bir yanına bırakılıp üzerine direkleri vaz’ederler.” (s. 76). Kelime tonsuz ünsüzle okunmalıdır. Krş. *kiriş* ← *giriş*.

koğur ← **koğur** “Kâf-ı Farisîyle, rengi aşkara mayil siyah ata denir. “Yağız” tabir olunur.” (s. 104). Eserin müellifi birçok yerde damak n’sini (yani sağır kefi) “kâf-ı Farisî”

olarak göstermiş, yayımcılar da yanlış yorumlamayla gayın olarak okumuşlardır. Kelime Eski Türkçeden itibaren *kojur* “kestane rengi; esmer, açık kestane renginde olan, yanık al, yağızimsı al, sarıya yakın at rengi vb.” anlamlarıyla (Wilkens, 2021: 392; Boeschoten, 2022: 256-257; Rahimi, 2018: 989; TarS IV, 1969: 2468-2469; TS, 2023: 2094) kullanılmaktadır.

koyun ← **kuyu**. Kelime sözlüğün *çapmak* maddesinde 2. anlamda geçmektedir: “Bir kuyunu [kuyuyu] şakketmeğe [kazmak] dahi derler.” (s. 50). Kelimenin 3. anlamı ise “Baş kesmeğe derler” biçimindedir. Bu anlamın da yardımıyla tanım şöyle okunmalıdır: “Bir koyunu şakketmeğe [parçalamaya] dahi derler.”

kösnük ← **köstek** “Erkeğine kızmış [çiftleşmek istemiş] inek ve saireye denir.” (s. 106). Aynı sözlükte yer alan *kösnek* maddesi ise şöyledir: “1. Talip olup fahl [aygır] isteyen kısrğa denir. 2. Erkek talep eden her kırgın dişiye denir.” (s. 106). Kelime *kösnü-* “(dişi hayvan) eş istemek” kelimesinden türetilmiştir. Her ikisi de *kösnük* olarak düzeltilmelidir (Boeschoten, 2022: 178; TarS IV, 1969: 2700-2701; TS, 2023: 2130; DerS VIII, 1975: 2975).

kuşetmeği ← **kuşetimli** “Bir nevi nebattır. ‘Kuşekmeği’ dahi lügattir.” (s. 108). *Kuşetmeği* kelimesinde *kef* harfinin üst çizgisi unutulduğu için harf lam gibi görünmektedir. Kelimenin diğer söyleniş olan *kuşekmeği*, madde başının *kuşetmeği* “kuşekmeği” (TarS IV, 1969: 2753) olduğunu açıkça göstermektedir.

kuyun ← **koyun** “Kasırgaya derler ki...” (s. 105). Müellifin *Nevayi Sözlüğü*’nden aldığı Nevayi’ye ait bir beyitte geçmektedir (Kaçalın, 2011: 702). Moğolca kökenli kelime aynı anlamla Çağatay Türkçesi ve *Codex Cumanicus* (Rahimi, 2018: 985; Argunşah-Güner, 2024: 635) ile Kırgız, Teleüt vb. çağdaş Türk lehçelerinde de tespit edilmektedir.

kuzgun ayağı ← **kurgun ayağı**. Kelime *hele otu* (< *hilal otu*) maddesinin tanımından sonra eş anlamlı olarak verilmiştir (s. 83-84). Krş. *hilal otu* ← *hele otu*.

künc ← **genç**. Kelime *bucak* maddesinin tanımında geçmektedir: “Köşe ve genç manasınadır.” (s. 44). “Köşe, bucak” anlamındaki kelime *künc* (< *Far. kunc*) olarak düzeltilmelidir.

küng ← **kevenk**. Kelime *kiremit* maddesinin tanımında geçmektedir: “Ahşap hanelerin üzerlerine dizdikleri yarım *kevenge* derler...” (s. 203). Farsça kökenli kelimenin doğru biçimi *küng* olmalıdır (TS, 2023: 2203). Krş. *küng* ← *künüg*.

küng ← **künüg** “İkinci kaf-i Farisîyle, topraktan yapılan su icrası için yer altından yekdiğere ilhak ettirilen mücevvefe denir. Bazen pöhrenk (← buhernek) dahi söylenir.” (s. 108). Krş. *küng* ← *kevenk*.

möldür ← **moldur** “Çiy ve jaleye derler.” (s. 114). Moğolca kökenli *möndür* (Lessing, 2017: 669; Clauson, 1960: 98) kelimesi ünsüz değişmesine uğrayarak, *möldür* biçimiyle Çağatay Türkçesi metinlerinde aynı anlamda kullanılmıştır (Kaçalın, 2011: 771-772). Müellif Çağatay Türkçesinden almış olmalıdır. Türkiye Türkçesi ağızlarında farklı anlamlarda tespit edilen *müldür* (*mürdün*) kelimesi günümüzde soyadı olarak kullanılmaktadır. Örnek: Fenerbahçeli futbolcu Mert Müldür.

oğlan yatağı ← **oğlan** “Yatağı o kaba denir ki çocuk ile beraber zuhur eden deridir...” (s. 116). Metin yanlış anlaşılmış, madde başı yalnız *oğlan* olarak alınmış, tanım *yatağı* kelimesiyle başlatılmıştır. Oysa madde başı *oğlan yatağı* olmalı, madde “O kaba denir ki...” diye başlamalıdır (TarS V, 1971: 2932-2933).

oğulmak ← **oğulmak** “Kâf-ı Farisîyle iltiyam bulmak manasınadır.” (s. 116). Müellif yanlışlıkla kelimenin kâf-ı Farisîyle olduğunu belirtmiş, yayımcılar da gayın ile okumuşlardır. Art damak n’si ile yazılan kelime “şifa bulmak, iyileşmek, yara kapanmak, iltiyam bulmak” anlamlarıyla tarihî Türk lehçeleri yanında Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında da

kullanılmaktadır (Boeschoten, 2022: 210; TarS V, 1971: 2998-3000; TS, 2023: 2542; DerS IX, 1977: 3284). Krş. *oñulmak* ← *ögülmek*.

oñulmak ← **ögülmek** “Evveli kâf-ı Farisîyle bir zahmın iltiyampezir [yaranın iyileşmesine] olmasına denir.” (s. 119). Kelimenin mastarı *-mek* olarak yazılmıştır. Sözlükte müstensihin zaman zaman kalın ünlülü fiil tabanlarına mastarları kef harfiyle yazıldığını görüyoruz. Yayımcılar kalın ünlülü fiil gövdelerinde bunları çoklukla *-mak* olarak okumuşlardır. Bu da müstensihden kaynaklanan bir hata olmalıdır. Krş. *oñulmak* < *ögülmek*.

oñurga ← **oğurga** “Kâf-ı Farisîyle kaburga manasınadır.” (s. 116). Kelime *uç* maddesinin tanımında da *oğurga* okunmuştur (s. 156). Her ikisi de *oñurga* olarak düzeltilmelidir (TarS V, 1971: 3001-3003).

ozagu ← **uragu** “Bir gün evvel geçen güne söylenir. Evvelki gün denildiği hâlde ‘uragu gün’ denir ve bazı mahalde ‘sırâğı gün’e derler.” (s. 157). Eski Türkçeden itibaren *ozakı* (< *oz-a+kı*) olarak kullanılan ve “önceki, dünkü değil önceki gün” anlamına gelen (Wilkens, 2021: 520; Boeschoten, 2022: 216) kelimenin son ünlüsünü müellif yuvarlak olarak tespit etmiştir. *Nevayî Sözlüğü*’nden (Kaçalın, 2011: 282) alındığını düşündüğümüz kelimenin eş anlamlısı olan *sırâğı gün* kullanımı Irak Türkmen Türkçesine aittir (Hürmüzlü, 2011: 276).

öçüm ← **üçüm** “Sönmüş şem’e denir.” (s. 16). *öç-* fiili “sönmek” anlamıyla Eski Türkçeden (Wilkens, 2021, s. 399; Boeschoten, 2022, s. 217) Türkiye ağızlarına kadar kullanılmaktadır (DerS IX, 1977: 3309). Madde başı *öç-* fiilinden *-(ü)m* ekiyle yapılmış bir isimdir.

ölçeş ← **olcaş** “Bir kişi ekâbir önünde bir dizin yere koyup ve bir dizin kaldırıp elin başına koyup sonra varıp elin öpse işbu harekâta ‘olcaş’ denir.” (s. 117). *Nevayî Sözlüğü*’ndeki *ölçeş-[ip]* fiilinin tanımı bu tanımla aynıdır (Kaçalın, 2011: 293). Kelime hem fiil hem isim olarak kullanılmaktadır. *Kaçar Sözlüğü*’nde benzer tanım yapılmış, fiilin mastarı *-mak* olarak gelmiş, Rahimi de *olcaşmak* ve *olcaş* olarak okumuştur: “Tazim etmek, ululamak. Şöyle ki bir dizini yere ve elini başının üstüne koyarak bir büyüğün dizini öperler ve böyle bir tazim yöntemine Moğol geleneğinde *olcaş* denir; hediye geçirmek” (Rahimi, 2018: 285). Clauson, *Sanglax Sözlüğü* dizininde *ölçe-* / *ölçeş-* olarak aldığı kelimeye “saygı göstermek” anlamı vermiş, kelimenin Türkçe olmadığını, belki tam anlamıyla Moğolca da olmadığını belirtmiş ve *ölcey* ile ilişki kurulmasını istemiştir (Clauson, 1960: 94). Moğolcada *ölçeş*, *ölçeş* veya *ölçeşmek* sözü yoktur. Lessing, *ölcey* sözüne “hayırlı, uğurlu ve iyi şans, iyi talih, mutluluk”, *ölceyle-* fiiline ise “hayırlı saymak, şans olarak görmek” (Lessing, 2017: 769-770) anlamlarını vermiştir. Kelime tarihî dönemlerden yalnız Çağatay Türkçesinde kullanılmıştır.

örk ← **örek** “Kâf-ı Arabîyle yokuş ve yukarı demektir...” (s. 120). Eski Türkçeden itibaren kullanılan bir kelimedir. Eski Uygur Türkçesindeki anlamı “en yüksek, en yukarı; zirve”dir (Wilkens, 2021: 540). Kelime aynı tanımın verildiği *Nevayî Sözlüğü*’nden alınmış olmalıdır (Kaçalın, 2011: 275).

örü ← **uru** “Kıyam ve ayak üzerine durmak manasınadır...” (s. 157). Kelime Eski Türkçeden itibaren bu ve benzer anlamlarla kullanılmaktadır (Wilkens, 2021: 541; TarS V, 1971: 3120; DerS IX, 1977: 3351).

posa ← **pusa**. Kelime *çökük* maddesi içinde yer almaktadır: “(...) 2. Bir mayı’ın dibine çöken *pusa* ve tortuya söylenir.” (s. 56). Kelimenin kökeniyle ilgili *Kubbealtı Lugatı*’nda “kökü belli değil” (Ayverdi, 2010: 1002) denirken sözlüğün genel ağ ortamındaki yayımında İspanyolca *posó* ‘tortu’ kelimesine dayandırılmaktadır. TDK kelimenin kökenini *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*’nde İtalyanca (*posa* “suyu alınmış her tür yiyecek maddesinin artığı” TDK, 2015: 1251) gösterirken *Türkçe Sözlük*’te köken belirtmeyerek Türkçe kabul etmiştir (TS, 2023: 2724). Kelime 19. yüzyıldan itibaren Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır.

pöç ← **poç** “Kuyruk sokumu; omça, kalça kemiklerinin birleştiği yer” (s. 125). Kelime sözlükte birçok yerde ‘puç’ (omça, s. 117; önsüz öygü, s. 120; uca, s. 156) olarak okunmuş, madde başına ise *poç* olarak alınmıştır. Tarihi dönemler ve Türkiye Türkçesi yazı dilinde de *pöç* biçimindedir (TarS V, 1971: 3199-3200; TS, 2023: 2730).

pöhrenk ← **buhernek**. Kelime *küng* maddesinde geçmektedir: “İkinci kâf-i Farişîyle, topraktan yapılan su icrası için yer altından yekdiğere ilhak ettirilen mücevvefe denir. Bazen buhernek dahi söylenir.” (s. 108-109). Ermenice kökenli kelime Türkiye Türkçesi yazı dilinde ve ağızlarında yaşamaktadır (TS, 2023: 2731; DerS IX, 1977: 3478). Bk. *küng* ← *künüg*.

rahle ← **rihle** “Çocuklar mektepte cüzlerini ve Kur'an'larını üstüne bıraktıkları tahta alettir.” (s. 128). Kelime hem yazı dilinde hem de ağızlarda *rahle* biçiminde olduğuna göre müstensih *rihle* olarak harekelemiş olsa bile yanlışlık düzeltilmelidir. Özgün metindeki /r/ harfinin altındaki esre alt satırdaki kelimenin üstünü (fethası) olabilir.

rîg ← **rîh** “Yazı yazıldıktan sonra kâğıt üzerine dökülen kum ve topraktır.” (s. 128). Kelimenin aslı Farsçadır ve *rîg* (رِيك) biçimindedir (Steingass, 1984: 604). Sözlüğün özgün metninde de böyle yazılmıştır. Türkiye Türkçesinde *rîh* biçiminde kullanılmaktadır. Sözlükte kelimenin Farsçadaki özgün biçimi verildiğine göre *rîg* biçimi madde başı alınmalıdır.

Ruha ← **Reha** “Bir memleket ismidir.” (s. 127). Ruha, Urfa'nın eski adıdır.

sarmaşık ← **sarımşık**. Kelime *leblâb* maddesinin tanımında geçmektedir: “Bir nevi çiçektir. Sarımşık dahi derler” (s. 110). Özgün metinde açıkça *sarmaşık* yazmaktadır.

seme ← **sime** “Çok çok ahmak adama denir.” (s. 137). Kelime sözlükte 133. sayfada *seme* “Pek ahmak ve sersem adama denir” biçiminde de geçmektedir. *sime* biçiminde okunan kelime hareke olmamasına rağmen *seme* biçimi harekelidir. Her ikisi de *seme* maddesinde birleştirilmelidir. Farsça kökenli kelime Türkiye Türkçesi yazı dilinde aynı anlamda kullanılmaktadır (TS, 2023: 2895).

sıgın ← **sagin** “Bir nevi hayvandır...” (s. 129). *sıgın* / *sıgun* “bir tür geyik, erkek geyik” kelimesi Eski Türkçeden itibaren Türkçe metinlerde kullanılmıştır (Wilkens, 2021: 606; Boeschoten, 2022: 289; TarS V, 1971: 3405-3407; TS, 2023: 2930). Arap harfli özgün metinde kelimenin ilk hecesine yanlışlıkla üstün konulmuştur. Krş. *sıgın* ← *sığık*.

sıgın ← **sığık** “Dağ keçisi denilen geyik manasınadır (...) bir nevine “çopur” ve bir nevine “dağ öküzü” denir.” (s. 134). Yayımcılar kelimenin sonundaki nun harfini kaf olarak görmüş olmalıdır. Krş. *sıgın* ← *sagin*.

sidik ördeği ← **sidik**. Müstensih maddenin yazımında bazı yanlışlıklar yapmıştır. Madde başını *sidik* olarak almış, üst üste iki nokta koyduktan sonra “ördeği Arabîde denilen ‘sıvak’ denilen alet-i bevldir. Yani sidik kabı...” (s. 136) biçiminde devam ettirmiştir. Maddede “denilen” kelimesi yanlışlıkla iki kez yazılmış. Yayımcılar müstensihe uyararak madde başını *sidik* olarak almış, tanımı “Ördek-i Arabî de denilen, “sıvak” denilen âlet-i bevldir.” olarak vermiştir. Maddenin doğru biçimi şöyle olmalıdır: *sidik ördeği* “Arabîde ‘sıvak’ denilen alet-i bevldir, yani sidik kabı...”

siğirlemek ← **segirlemek** “Bir hayvanın ayaklarını kılıç ile kalem ve kat'etmek...” (s. 132). Kelimenin doğru biçimi *siğirlemek* olmalıdır. *siğirlemek* “Hareket edemez hâle koymak için vurup ayak sinirini kesmek” (TarS V, 1971: 3478). *Derleme Sözlüğü*'ndeki anlamı ise “Hayvanı işkence ile öldürmek”tir (DerS X, 1978: 3641). Kelime Türkiye Türkçesi yazı dilinde de kullanılmaktadır (TS, 2023: 2968).

siğirlenmek (siğirletmek ?) ← **segirlenmek** “Deve ve atın ayağını kılıç vurup kesmek manasınadır...” (s. 132). Krş. *siğirlemek* ← *segirlemek*.

sölpük ← **selpük** “Sarkık ve müsterhi nesneye denir (...) Gevşeye de söylenir.” (s. 133). Kelimenin özgün yazımı harekesiz ve ilk hecede ünlü yazılmamıştır. *sölpü-* fiilinden

türetilen kelime tarihî ve çağdaş Türkiye Türkçesi yazı dilinde ve ağızlarında da *sölpük* olarak kullanılmaktadır (TarS V, 1971: 3536; TS, 2023: 3012; DerS X, 1978: 3677).

süksük ← **sensen** “Bir nevi ağaçtır. (...) Ateşi nice gün sönmeyip durur...” (s. 133). Kelime Farsça kökenlidir. *Steingass* sözlüğünde *suksuk* sözüne şu tanım verilmiştir: “Ateşi bir hafta yanan bir ağaç” (Steingass, 1984: 689). Özgün yazımında iki kef harfi bulunmaktadır. Kelime *Nevayi Sözlüğü*’nde “Baharda nebatat ki biter, yay faslında kuruyup has u hâşâk olur, ona derler.” (Kaçalın, 2011: 621), *Kaçar Sözlüğü*’nde ise “Kumlu topraklarda yetişen, kuruyunca uzun kökü topraktan dışarı çıkan ve baston yapımında kullanılan bir ağaç” (Rahimi, 2018: 815) biçiminde anlamlandırılmıştır.

sünük ← **süğük** “Evveli kâf-ı Farisî ve ikincisi kâf-ı Arabîyle “kemik” ve “sümük” dediğimiz üstühana derler...” (s. 140). Müellif, damak n’si olması gereken ilk kef harfinin gef olduğunu söylemiş, yayımcılar da buna uymuştur. Kelime yazı dilinde Eski Türkçeden itibaren *sünük* / *sünök* / *süvek* / *süyek* / *sümük* vb. biçiminde kullanılmaktadır (Wilkens, 2021: 637; Boeschoten, 2022: 303; TarS V, 1971: 3622-3627).

sürevül ← **sözavul** “Şol kimseye derler ki padişah sefere çıktıkta erbab-ı seferden şehirde kimse bırakmayıp çıkarana ve askerın arkasından geri kalanları sevk edene söylenir.” (s. 139). Moğolca kökenli (**sürge-gül*) kelime *Nevayi Sözlüğü*’nde aynı tanımla yer almaktadır (Kaçalın, 2011: 617). Müellif kelimeyi oradan almış olmalıdır. Yayımcılar ilk hecenin sonundaki cezim işaretini /z/ harfinin noktası olarak görmüş ve yanlış okumuşlardır. Kelime Çağatay metinlerinde *sürgevül* biçimiyle de kullanılmaktadır (Rahimi, 2018: 811).

şırına ← **şıranka** “(...) 2. Şimdi vücudun her yerine vurulan, tedavi iğnelerine denilmektedir.” (s. 145). Kelime özgün metinde *şırına* okunacak biçimde yazılmıştır.

tap ← **tıp** “Kifayet ve yeter manasınadır...” (s. 151). Kelime tarihî Türkiye Türkçesinde *tap* biçiminde yaygın olarak kullanılmıştır. Müstensih kelimeyi *tıb* biçiminde yanlış harekelemiş olmalıdır.

torlamak ← **türülmek** “Sarıp sarıştırmak manasınadır. “Turlayıp toplayıp” ve “turladı topladı” dedikleri şey.” (s. 155). Yayımcılar *torlayıp toplayıp* ve *torladı topladı* ikilemelerini ‘turlayıp toplayıp, turladı topladı’ biçiminde okumuşlar, madde başını ise ön ünlülü olarak *türülmek* almışlardır. Arap harfli özgün metinde kelimenin mastarı *-mak* biçimindedir. Müstensih *torlamak* ve *toplamak* kelimelerini tı (ط) harfiyle yazmış olmasına rağmen madde başını te (ت) harfiyle yazmıştır.

tuluğ ← **toluğ** “Sakalın zülûf tutulan mahalline denir...” (s. 152). Kelime tarihî metinlerde ve Türkiye ağızlarında dar ünlü ile *tuluğ* / *duluğ* biçimindedir. Aynı kelime sözlükte başka bir yerde *tulun* olarak yer almış ve “Cephenin iki tarafından dik yukarı asla saç bitmeyip taz olan yere denir ki ‘iki tuluna’ tabir olunur.” (s. 153) anlamı verilmiştir. Anlamları birbirine yakın olan bu iki kelime müellif tarafından birisi nun, diğeri damak n’si ile kaydedilmiştir. Doğru biçimi *tuluğ* olmalıdır. Bk. *tuluğ* “şakak” (Wilkens, 2021, s. 756); *tuluğ* “1. Şakak, 2. (alındaki) Saç tutamı” (Boeschoten, 2022: 352). Boeschoten kelimeyi tarihî metinlerde *tuluğ*, *ṭuluğ*, *tulun*, *ṭulun*, *ṭulum* biçimleriyle tespit etmiştir. Kelime tarihî Türkiye Türkçesinde de *duluğ*, *ṭulun* ve *ṭuluğ* olarak yer almaktadır (TarS II, 1965: 1249).

tumşuk ← **tomşuk** “1. Dağ burnuna denir. 2. Kuş burnuna dahi söylenir.” (s. 152). Kelime Eski Türkçeden itibaren *tumşuk* / *tumşug* olarak kullanılmaktadır (Wilkens, 2021: 757; Rahimi, 2018: 590; Kara, 2011: 403). Boeschoten kelimeyi *tumşuk*, *ṭumşuk*, *tumşık*, *dumşuk*, *dumşak* biçimleriyle tespit etmiştir (Boeschoten, 2022: 352). Kelime Türkiye Türkçesi yazı dilinde de *tumşuk* biçimindedir (TS, 2023: 3333).

tutaş ← **tataş** “Mazhariyet ve yetiştirmek manasınadır.” (s. 149). Müellifin isim olan kelimeye fiil biçiminde verdiği anlam kelimeyi yeterince karşılamamakta, hatta örnek olarak verilen Yazıcıoğlu’nun *Muhammediye*’sinden alınmış beyitteki anlamla da örtüşmemektedir.

Beyit şöyledir: *Diye yâ Muhammed getir (> götür) başını secdeden / Şefâat kıl idem seni fazlıma ben tataş (> tutaş)*. Yazıcıoğlu'nun beyti, “Ey Muhammed, başını secdeden kaldır, şefaât kıl; seni cömertliğime tutaş edeyim (ulaştırayım, yan yana kılayım), diye” biçiminde anlaşılmalıdır. Kelimenin anlamı müellifin kaynaklarından *Nevayî Sözlüğü*’nde “mukabil, muttasıl, karşılıklı, bitişik” (Kaçalın, 2011: 1025) biçimindedir. *Tarama Sözlüğü*’nde *dudaş / tutaş etmek / eylemek* fiiline “musadif kılmak, karşılaştırmak” anlamı verilmiştir (TarS II, 1965: 1247).

tüngilemek ← **tüniklemek** “Ceylan seğirdikçe birden sıçrayıp atıla atıla (< atla atla) koşmak manasınadır.” (s. 154). Kelime Irak Türkmen Türkçesinde *tüngüle tüngüle* “sıçraya sıçraya”, *tüngülmeğ ~ tünğilmeğ* “zıplamak, sıçramak, atlamak. / Tel[afér]: *dingilmeğ*” biçimleriyle tespit edilmektedir (Hürmüzlü, 2011: 304). Müellif bu kelimeyi harekesiz olarak yazmış, müstensih ise okumayı kolaylaştırmak için yanlış harekelemiş olmalıdır. Türkçenin tarihi ve çağdaş sözlüklerinde *tüniklemek* kelimesi bulunmamaktadır. Kelime *Dîvânü Lugâtî t-Türk*’te dudak ünsüzüyle tespit edilmektedir: *tümile-* “(eşek vb.) tırıs gitmek, zıplayarak koşmak.”, *tümilen-* “(eşek vb.) tırıs gitmek, zıplayarak koşmak” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 909). Uluhan, DLT’deki *tümile-* fiilinin Kerkük Türkçesinde *tüngül-* biçiminde geçtiğini belirtmiş, *eşyek tümiledi* cümlesini “eşek timbildedi” olarak çevirmiştir. Yazarın Kerkük ağzından verdiği her iki örnek cümlelerin yüklemi de *dingildir* biçimindedir (Uluhan, 2022: 225).

ulu kom ← **ulukum** “Şol dalgaya söylenir ki parelenmeyip suyu serpilip saçılmaya ve gürültüsü, faşırtısı işitilmeye.” (s. 157). “Dalga” anlamındaki *kom* kelimesi tarihî lehçelerde kullanılmıştır (Boeschoten, 2022: 256). Kelime Oğuz Türkçesinde bulunmamaktadır. DLT’de kelimenin anlamı ve örnek cümlesi şöyledir: *kôm* “Su dalgası” *kölüm kômı kopsa kalı tamıg ite.r / körse anı bilge kişi sö.zke büte.r* “Havuzun suyu dalgalanıp sarayımın duvarına, onu yerinden itip yok edercesine çarparsa onu gören akıllı bir insan dediğime inanır.” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 726).

uran ← **oran** “Geceyle yol azan yoldaşına çağırana söylenir.” (s. 117). Moğolca kökenli *uran* kelimesi bu tanımıyla *Nevayî Sözlüğü*’nde (Kaçalın, 2011: 269) yer almaktadır. Müellif oradan almış olmalıdır. *Kaçar Sözlüğü*’nde “orduda yolunu şaşıran kimseye bu adla seslenilir.” (Rahimi, 2018: 325) denilen kelime, “Kabile üyeleri arasındaki şifre, savaş çılgılığı” anlamıyla *Oğuzname*’de de geçmektedir (Boeschoten, 2022: 373).

urunmak ← **örünmek** “İstimâl ve kullanmak manasınadır... *Kim kimin adın dilerse örünür...*” (s. 121). Madde başına örnek olarak verilen şiirin 3. mısrasında kelime *ad urunmak* “ad almak” biçimi ve anlamıyla kullanılmıştır. Kelimede mastar eki kef ile yazılmış, bu da yayımcıları yanıltmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, müellifin mastar eklerinin yazımında bir tutarlılık yoktur.

usanç (osanç) ← **usbağ** “Usanmak, bezmek ve can sıkıntısı manasınadır.” (s. 158). Türkçede *usbağ* kelimesi bulunmamaktadır. Müstensihin kelimeyi yanlış yazdığı anlaşılmaktadır.

uyalmak ← **oyalmak** “Utanmak ve hicab etmek manasınadır...” (s. 118). Kelime Eski Türkçeden itibaren *uyal-* biçiminde yaygın olarak kullanılmıştır (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 927; Boeschoten, 2022: 376; Kaçalın, 2011: 314; Argunşah-Güner, 2024: 527; TarS VI, 1972: 4025).

uyan ← **oyan** “Esb takımına, atın gem, dizgin ve licamına denir.” (s. 118). Sözlükte *cılav* maddesinin tanımında kullanılan “at oyanına [dizgin] denir.” (s. 47) cümlesindeki *oyan* kelimesi de *uyan* olarak düzeltilmelidir. Kelime tarihî ve çağdaş Türk lehçeleriyle Türkiye ağızlarında *uyan* biçimiyle kullanılmıştır (Toparlı vd., 2003: 295; TarS VI, 1972: 4023; DerS XI, 1979: 4047).

öküş ← **öküş** / **ögüş** “Çok ve vâfir manasınadır ki şair demiştir: *Karanlık öküş olur aydın az...*” (s. 120). Aynı örnek cümle *dün* maddesinde de verilmiş, kelime orada **ögüş** olarak okunmuştur: “*Karanlık ögüş olur aydın az...*” (s. 65). **ük-** “toplamak, yığmak” fiilinden türeyen bu kelimenin ilk ünlüsü /ü/ ile okunmalıdır (Wilkens, 2021, s. 821; Boeschoten, 2022, s. 378-379; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014: 932; Kaçalın, 2011: 291). Tarihî metinlerdeki **öküş**, **ögüş**, **yögüş** okuyuşları yanlıştır (TarS V, 1971: 3069-3072).

ülgüç ← **elgüç** “Berberin usturasına söylenir...” (s. 68). **yüli-** / **yülü-** “tıraş etmek” fiilinden **-güç** ekiyle türeyen bu kelime tarihî lehçelerde **yülgüç**, **yülküvüç**, **yülüğüç**, **yülimgüç**, **yülüngüç**, **yülivüç** biçimleriyle (Toparlı vd., 2003: 332; Argunşah- Güner, 2024: 540), Türkiye ağızlarında ise **ülgüç** olarak tespit edilmektedir (DerS XI, 1979: 4063). Özgün metinde ilk hecede elif üstünle yazılmış görünse de bu bir yazım hatası olmalıdır.

ündemek ← **undamak** “Davet etmek ve çağırmak manalarındadır...” (s. 157). Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçeleriyle ağızlarda yaygın olarak kullanılan kelime, **ün** “ses” kökünden türemiştir (Boeschoten, 2022: 380; Kaçalın, 2011: 308; TarS VI, 1972: 4074-4075). Özgün metinde fiilin mastarının **-mak** olarak yazılması yayımcıları yanıltmış olmalıdır.

ünük ← **ögük** “Evveli kâf-ı Farisiyle boğaz düdüğü...” (s. 119). Müellifin yanlış yönlendirmesiyle kelime **ögük** okunmuştur. Tarihî metinlerde **ünük** (TarS VI, 1972: 4077) biçimindeki kelime Türkiye Türkçesi yazı dilinde **ümük** olmuştur (TS, 2023: 3438). Türkiye ağızlarında **ünük** biçimi de yaşamaktadır (DerS XI, 1979: 4065, 4067).

ünük başı ← **ögük başı** “Boğaz deliğinin başına yani evveline derler.” (s. 119). **ünük başı** (TarS VI, 1972: 4077). Krş. **ünük** ← **ögük**.

üründülemek ← **öründülemek** “Bir şeyin güzidesini ahz ve ihtiyar edip intihab eylemek manasınadır.” (s. 121). Tarihî Türkiye Türkçesinde **üründü**, **üründülemek**, **üründülenmek**, **üründülü** vb. türevleriyle görülen kelime (TarS VI, 1972: 4084-4091) Türkiye ağızlarında da yaşamaktadır (DerS XI, 1979: 4071).

üyürtmek ← **evirtmek** “Her nesnenin hülâsa ve güzidesini almak manasınadır.” (s. 69). Eski Türkçedeki **üdür-** “ayırarak, seçmek” (Wilkens, 2021: 820) fiilinden türemiş fiil ve isimlere tarihî dönemlerde rastlanmaktadır (Boeschoten, 2022: 378). Fiil tarihî Türkiye Türkçesinde **üğürtlemek**, **üvürtlemek**, **üyürtlemek** “İyisini seçmek, tercih etmek” biçimleriyle yer almıştır (TarS VI, 1972: 4060-4062).

yavşak ← **yaşak** “Kehlenin küçüğüne söylenir...” (s. 164). Müstensih ilk hecede eliften sonra gelmesi gereken vav harfini yazmayı unutmuş olmalıdır. Kelime **yavşak** biçiminde tarihî ve çağdaş Türkiye Türkçesi yazı diliyle ağızlarda “bit yavrusu” anlamıyla kullanılmaktadır (TarS VI, 1972: 4407; TS, 2023: 3574; DerS XI, 1979: 4206).

yelici ← **yılıcı** “Çok yürüyücü demektir...” (s. 166). Özgün metinde harekesiz olarak yazılan kelime **yelici** okunmalıdır. Aynı kelime sözlükte “Çok seğırtici adama denir.” (s. 165) anlamıyla **yelici** olarak da yer almaktadır.

yeprinmek ← **yiprenmek** “İşe yaramaz olan eski püskü nesneye denir...” (s. 166). Müellif tanıma göre isim olması gereken kelimeyi madde başına fiil olarak almıştır. Tarihî ve çağdaş Türkiye Türkçesinde “eskimek, yıpranmak” anlamlarında **eprimek** ve **yeprimek** fiilleri bulunmaktadır (TarS VI, 1972: 4533; TS, 2023: 1194).

yılmak ← **yıylmak** “Korkmak ve gözü korkmak (< kırılmak) manasınadır.” (s. 166). Kelimenin yazımında herhangi bir sorun yoktur. Tanımda “gözü kırılmak” olarak yanlış yazılan kelime “gözü korkmak” olarak düzeltilmelidir. *Türkçe Sözlük*’te de tanım “Bir işten gözü korkup vazgeçmek” (TS, 2023: 3626) anlamıyla yer almıştır.

yiti ← **yitti** “Keskin anlamındadır. Gözü yiti yani şedidü'l-basar ve göreğen demektir.” (s. 166). Kelime tarihî ve çağdaş Türkçede *yiti* ve *iti* biçimleriyle kullanılmaktadır (TarS VI, 1972: 4609; DerS XI, 1979: 4281). Özgün yazımında /t/ üzerinde şedde yoktur.

yüpürmek ← **yupurmak** “Çüst (< çest) ve çabukluğa denir.” (s. 167). Kelime aynı eserde bir başka yerde *yüpürmek* olarak okunmuş ve “Bu dahi süratle koşup yelmek ve seğırtmek manasındadır.” (s. 168) anlamı verilmiştir. Özgün metinde fiilin mastarı her iki yerde de kaf harfiyle yazılmıştır. Kelime Türkiye Türkçesi yazı dilinde *yüpürmek* “Telaşlı bir biçimde öteye beriye koşmak” (Şemsettin Sami, 2010: 1343; TS, 2023: 3667) anlamıyla kullanılmaktadır.

5.2. Madde İçinde Geçen ve Dizine Alınmayan Türkçe Kelimeler

Sözlükte madde başları kadar önemli olan iç maddeler de bulunmaktadır. Müellif eserinde iki yolla çok sayıda kelimenin eş anlamlısını da vermiştir. Birincisinde tanımı tamamladıktan sonra kelimenin Arapça, Farsça ve Türkçe eş anlamlılarını göstermiştir. Mesela *akyol* maddesi şöyledir: “Asumanda olan beyazlık ki Farisîde ‘kehkeşan’, Arabîde ‘mecerre’ ve yine Türkîde ‘samanyolu’ söylenir.” (s. 32). Sözlüğün sonunda “Arapça Karşılıklar İndeksi” (s. 173-183) ve “Farsça Karşılıklar İndeksi” (s. 184-187) başlıklı iki listede, madde içerisinde Türkçe kelimelere eş anlamlı olarak verilen yüzlerce Arapça ve Farsça kelime Arap harfli yazımlarıyla birlikte gösterilmiş, ayrıca yanında hangi madde başında geçtiği de belirtilmiştir. Fakat nedense, tanımlarda bazıları Arapça ve Farsça kökenli olsa da müellif tarafından belirtilmediğinden Türkçe kabul edilen eş anlamlılar için bunlara benzer bir indeks yapılmamıştır. Sözlükte eş anlamlı olarak verilen Türkçe kelimeler, Türkçenin söz varlığını yansıtmaları bakımından Arapça ve Farsça kelimelerden daha önemlidir. Bunların bazıları da kelimenin farklı yazımlarını göstermektedir. Bu düşünceyle kitap baştan sona kadar taranmış, madde içinde verilen eş anlamlı kelimeler madde başına alınmış ve daha sonra hangi maddede verildikleri gösterilmiştir. Yeni kelimeleri madde başına çekmekteki amaç, bunların da sözlük kullanıcıları tarafından dikkate alınması ve sözlüğün zenginliğinin ortaya konulmasıdır.

Tabloda sağdaki kelime sözlükte madde başını, soldaki kelime ise eş anlamlısı veya fonetik olarak farklı biçimi olarak gösterilen Türkçe kelimeyi işaret etmektedir.

al ← fend (s. 71)
alışkan ← igidi (s. 89)
ansızın ← patavuk (s. 123)
arı ← şılgaşı oğul (s. 116)
arıklama ← arılma (s. 34)
avcar ← saban (s. 129)
ayakyolu ← memiş (s. 113)
bana ← ılıca (s. 88)
ben ← hâl (s. 80)
bez ← ur (s. 157)
boğanak ← boğuk (s. 43)
bora ← boğanak (s. 42)
borç ← ödünç (s. 119)
boy ← ariş (s. 34)
boyunburan ← köçgen (s. 105)
böcü ← fino (s. 73)
bönlük ← oğuzluk (s. 116)
böy ← kelebek (s. 98)
buḥârî ← baca (s. 38)
buḡalık ← igdin (s. 89)

bur ← bor (s. 125)
burgaç ← burma (s. 45)
burunsalık ← burunduruk (s. 45)
bürüz ← buruşuk (s. 46)
cılgava ← altay (s. 33)
çetlenbik ← meneviş (s. 113)
çin çin ← çin (s. 55)
Çin keteni ← üskülü bez (s. 159)
çise ← çiy (s. 56)
çiş ← kaşanmak (s. 95)
çiy ← möldür (< moldur) (s. 114)
çoban kalkıdan ← demirdiken (s. 60)
çoban kalkıdan ← putrak (s. 126)
çöküntü ← çökmek (s. 56)
çüş ← hoş (s. 86)
danmak ← danışmak (s. 59)
dek ← değin (s. 59)
dek ← fend (s. 71)
delice doğan ← moymul (< muymul) (s. 114)

dış ← taşra (s. 149)
dişlik ← gem damağı (s. 74)
domuzbaşı ← kanca (s. 92)
dulavrat yaprağı ← tavşankulağı (s. 149)
düdük ← sidik ördeğı (< sidik) (s. 136)
ebe pisiğı ← kedi otu (s. 98)
eğir mumu ← duval (s. 65)
elekleme ← çisenti (s. 55)
elmalık ← elmacık (s. 68)
epsem ← tek (s. 150)
erte ← tañ (s. 148)
erte ← tañ yeri (s. 148)
esirgen ← esirgeci (s. 69)
esrar ← kenevir (s. 99)
esrekçi ← esirgemek (s. 69)
eşik ← tapu (s. 148)
fecir ← tañ (s. 148)
fecir ← tañ yeri (s. 148)
gem ← damak (< tamak) (s. 147)
gerdi ← gerdüvar (s. 75)
gibi ← tek (s. 149)
göreğen ← yiti (< yitti) (s. 166)
güherçile ← şure (s. 146)
günebakan ← günün çiçeğı (s. 78)
hamam odunu ← tomruk (s. 152)
havlı ← yılığ (s. 166)
havş ← havlı (s. 82)
hela ← memiş (s. 113)
horozcuk ← kuşkanadı (s. 108)
ılgam ← puserık (s. 126)
ılgar ← akın (s. 32)
İmızganmak (< umuzganmak) ← pinekleme (s. 125)
ışıklık ← pencere (s. 124)
jale ← möldür (< moldür) (s. 114)
kadeh ← rıtl (s. 128)
kakım ← üyük (s. 159)
kalagan ← kolgan (s. 104)
kalıp kafiyet ← kalıp (s. 92)
kapluca ← ılıca (s. 88)
karabasma ← al basma (s. 32)
karınca yuvası ← seyircik (s. 134)
kasab-ı Mısırî ← üskülü bez (s. 159)
kaşavış ← kaşağı (s. 95)
kaşavuç ← kaşağı (s. 95)
kayışdân ← zivle (s. 170)
keçelik ← dazlık (s. 59)
kemik ← süñük (< süğük) (s. 140)

kenef ← memiş (s. 113)
kıç ← kıynak (s. 102)
kıgaç ← kıykaç (s. 102)
kırçıl ← şaş (s. 143)
kırgılık ← kılkuşuk (s. 100)
kızıl önlük ← kızılöygen (s. 103)
kotaz ← hotaz (s. 86)
kömüren ← itsiki (s. 90)
köpek zencefili ← Frenk biberi (s. 73)
köstek (köstebek ?) yuvası ← seyircik (s. 134)
kulağa kaçan ← kırkayak (s. 101)
kulp ← sap (s. 131)
kurbağa boku ← yosun (s. 167)
kurt lengi ← lenk (s. 110)
kurt yelmesi ← lenk (s. 110)
kutaz ← hotaz (s. 86)
küşbe ← çökelek (s. 56)
küşücü ← küşigen (s. 109)
marul ← has (s. 81)
mastı ← fino (s. 73)
merzib ← sidik ördeğı (< sidik) (s. 136)
meşter ← davul (s. 59)
mıçırgan ← bıçılğan (s. 41)
molladad ← mollaharay (s. 114)
ocak eşini ← küşkü (s. 109)
oğul ← şılga (s. 145)
oğlav ← oklava (s. 116)
ot ← od (s. 116)
otlatmak ← gütmek (s. 78)
örmek ← türme (s. 154)
paluze ← pelte (s. 124)
papas ← karabaş (s. 93)
parıldak ← parlayıcı (s. 123)
parlak ← parlayıcı (s. 123)
pars ← pas (s. 123)
perdeyolu ← duval (s. 65)
peşkir ← yılığ (s. 166)
peygamber dikenini ← deve elması (s. 61)
piyale ← rıtl (s. 128)
potluk ← potur (s. 125)
pöhrenk (< buhernek) ← küng (< küñüg) (s. 108-109)
pur ← por (s. 125)
putrak ← demirtiken (s. 60)
salgam ← ılgam (s. 88)
samanyolu ← akyol (s. 32)
sap ← tirşe (s. 151)

sarı aġrık ← sarılık (s. 131)
sarmaşık (< sarımşık) ← leblāb (s. 110)
saru ← köçgen (s. 105)
segek (señek ?) ← çomar (s. 56)
sersem ← debeng (s. 59)
sıbyan pisisi ← kedi otu (s. 98)
sığircık ← sığircın (s. 134)
sıragı gün ← ozaku (s. 157)
sıragı gün ← ozaku gün (s. 157)
simek ← sidik ördeği (< sidik) (s. 136)
sindirmek ← siğirmek (s. 137)
sümük ← sünük (< süğük) (s. 140)
süske (?) ← çil (II) (s. 54)
şafak ← tañ (s. 148)
şafak ← tañ yeri (s. 148)
şaşırmak ← çaşırmak (s. 50)
şavır ← sipsi (s. 137)
şeytanörümceği ← şeytanarabası (s. 144)
şılga ← oğul (s. 116)
şıraya ← şıraburnu (s. 145)
taban ← ökçe (s. 119)
tabhur ← dapkur (s. 59)
tabur ← dapkur (s. 59)
talaş ← yonak (s. 167)
tartılmak ← dartılmak (s. 59)
tavulga ← toğulga (s. 152)
tortu ← çökmek (s. 56)
turak ← durak (s. 65)
tümmek ← sövelmek (s. 139)

türemek ← üremek (s. 159)
tütünlük ← baca (s. 38)
ulamayonca ← tekesakalı (s. 150)
uyuklamak ← pinekleme (s. 125)
üfürük ← körük (s. 106)
vızır vızır ← çin (s. 55)
yağız ← koñur (s. 104)
yahtu ← yağdu (s. 161)
yaraşık ← yakışık (s. 162)
yaşava ← levaşe (s. 111)
yaymak ← gütmek (s. 78)
yelepe ← yepeylek (s. 165)
yelimkara ← ökse (s. 120)
yelkovan ← şalga (şılga ?) (s. 143)
yeyni ← yüngül (s. 165)
yeyni ← yüngül (s. 165)
yılan kavunu ← eşek kengeri (s. 69)
yılan otu ← eşek kengeri (s. 69)
yılancıl ← tavşancıl (s. 149)
yoldaş ← eş (s. 69)
yoldaş ← soñ (s. 138)
yortu ← paskalya (s. 123)
yular ← reşme (s. 127)
yuvı ← yuyu (s. 168)
yügi ← ügi (s. 159)
zağar ← fino (s. 73)
zeker ← hamdan (s. 80)
zenbil ← küfe (s. 107)

5.3. Dize Alınmayan Eş Anlamlı Kelimeler

Müellif sözlükte bazı kelimelere anlam vermemiş, bunun yerine bazen eş anlamlısını bazen de fonetik farklılığa uğramış biçimini vermekle yetinmiştir. Mesela *akbaba* kelimesine Türkçede de kullanılan Arapça kökenli *kerkes* karşılığı verilirken *böbrek* kelimesine *böğrek* denilmiştir. Birden çok eş anlamlı kelimenin gösterildiği örnekler de bulunmaktadır. Mesela *kanal* maddesine hem *dolankır* hem *çevrinti*; *kömüren* maddesine hem *yaban sarımsağı* hem *yaban pırasası*; *yaşılmaç* maddesine hem *bilmece* hem *tapmaca* gibi iki farklı karşılık verilirken *karagat* maddesine aynı kelimenin *kavlıncan* ve *havlıncan* gibi iki farklı kullanımı örneklendirilmiştir. Bazı örneklerde ise üç karşılık yer almaktadır. Mesela *zağar* kelimesi karşılığında *tula*, *fine* ve *mind*i verilmiştir.

Bu tür sözler de bir liste hâlinde verilebilir veya yukarıdaki listeye eklenebilir. İçeride verilen kelimelerin çoklukla madde başında yer almadığı düşünüldüğünde hem kelimenin eş anlamlısı öğrenilebilir hem de sözlükte daha fazla söz varlığının yer alması sağlanabilir. Aşağıda bu konuyla ilgili bazı örnekler verilmekle yetinilmiştir:

akbaba “*Kerkes* denilen kuşa ıtlak olunur.” (s. 31)

böbrek “*Böğrek* demektir ki...” (s. 44)

dede “*Ced* manasınadır ki babanın babasına denir.” (s. 59)

gömüldürük “*Sinebend* manasınadır...” (s. 77)

havuç “*Yerkökü* denilen nebata söylenir...” (s. 82)

kanal “Nehir ve şatlarda *dolankır* ve *çevrinti*’ye söylenir ki Farisîde *girdâb* derler...” (s. 92)

karagat “*Kavlıncan* ve *havlıncan* dedikleri köktür...” (s. 93)

kertenkele “*Kiçemen* manasınadır...” (s. 99)

kopuz “*Lavta* denilen tambura denir...” (s. 104)

koza “*Kozak* manasınadır.” (s. 105)

kömüren “*Yaban sarımsağı* ve *yaban pırasası* denilen nebattır...” (s. 105)

kuyun (← **koyun**) “*Kasırgaya* derler ki...” (s. 105)

mantar “*Göbelek* dedikleri nebattır...” (s. 113)

takye “Başa giyilen *arakçın* ve *terlik*’e denir.” (s. 147)

tıgan “*Tava* denilen ev’iyedir...” (s. 154)

tüderî “*Hunfesa*’ya söylenir. Kerkük’te *davzanhatun* ve Kerkük’e mülhak olan Altunköprü nahiyesinde *kazbâzı* ve Kürtçesi *kalûçe*’dir.” (s. 153)

vida “*Burgu* denilen alete söylenir.” (s. 206)

yalav “*Tef* ve *alev* manasınadır” (s. 162)

yaşılmaç “Sağır kefle, *bilmece* ve *tapmaca* manasınadır...” (s. 162)

yaraşık “Bu dahi *yakışık* manasınadır.” (s. 163)

yediger “*Yedikardeş* denilen benatu’n-naş yıldızlarına denir.” (s. 165)

zağar “*Tula*, *fine* ve *mindî* (< *mindî*) denilen küçük köpek isimidir.” (s. 169)

5.4. Dizine Alınmayan Madde Başıyla İlgili Kelimeler

Tanımlar yapılırken bazen madde başıyla ilgili başka kelimelere de yer verilmektedir. Mesela, *teyze* maddesinde *dayı*, *çakşır* maddesinde *çakşırılı*, *kulun* maddesinde *tay*, *ağa* maddesinde *ini* kelimelerinin de tanımı verilmiştir. Bu tür maddelerin birçoğu sözlükte madde başı yapılmamıştır. Bunlar da bir liste hâlinde veya ek olarak verilirse sözlüğü zenginleştirecektir. Aşağıda bu konuyla ilgili örnekler yer almaktadır. Eserin tamamı tarandığı takdirde daha çok örnek bulmak mümkündür.

Aşağıdaki tabloda ok işaretinin sağındakiler madde başını, solundakiler ise içeride tanımı verilen yeni maddeleri göstermektedir.

anber şamaması ← şamama (s. 143)
beyazçöpleme ← karaçöpleme (s. 93)
boy beyi ← boy II (s. 43)
boy tohumu ← boy IV (s. 43)
buğday enli ← en (s. 68)
buğu ← maral (s. 113)
cancar ← tırpan (s. 151)
çılkı (cılga ?) ← çığır (s. 53)
çakşırılı ← çakşır (s. 48)
çağ çinirdisi ← çinirmek (s. 55)
dayı ← teyze (s. 80)
dimdik ← dik (s. 61)

düztaban ← ökçe (s. 120)
enginar ← kocabaşı (s. 104)
fiske taşı ← fiske (s. 73)
gırtlak ← kızılöygen (s. 103)
hırtlak ← kızılöygen (s. 103)
hug ← alaçık (s. 32)
ini ← ağa (s. 32)
kaçi ← hardal (s. 81)
kaşmerlik ← kaşmer (s. 95)
kırbaç ← tomağa (s. 152)
kirtçi ← kirt (s. 103)
sırığ ağacı ← sırığ (s. 135)

sırığ hamalı ← sırığ (s. 135)
siñil ← ekeci (s. 68)
siñrek (< seğrek) ← siñirlemek (< seğirlenmek) (s. 132)
son (süne ?) ← kisle (s. 103)

şakırtı ← haşırtı (s. 82)
şılan aşı ← şılan (s. 144)
tay ← kulun (s. 107)
tencere ← kazan (s. 97)

5.5. Farklı İmlayla Yazılan Kelimeler

Aynı kökten gelen, anlamları aynı, yazımları farklı kelimeler birbirine gönderilerek tek maddede toplanmalıdır. Yayımcılar kitabın girişinde bunu yaptıklarını söylüyor ve bazı örnekler veriyorlarsa da (örnek: *ak don* ← *ağ don*) uygulamada çok az yerde birbirine gönderme yapılmış, çoklukla ayrı ayrı madde başı alınmıştır:

çağırtı “Taşların birbirine dokunup takırtı ve sadasına söylenir.” (s. 48)

çakırtı “Taşların birbirine dokunup sadasına söylenir.” (s. 48)

Gönderme yapılmayan bazı örnekler şunlardır: *çakıldak* / *şakıldak* (II) (s. 142), *çebiş* (s. 51) / *çepiş* (s. 52), *hırbalanmak* / *hırpalamak* (s. 83), *kırbaç* / *kırpaç* (s. 101), *omaç* / *ommaç* (s. 117), *şağıldak* / *şakıldak* (I) (s. 142), *şolaka* / *şollak* (s. 145), *uca* / *uç* (s. 16), *yağdu* / *yahtu* (s. 161), *yeğni* / *yeyni* (s. 165), *yuvu* / *yuyu* (s. 168).

3. Eserin Mukaddimesi Hakkında

5.6. Müellifin İmlasına Uyulmayan Kelimeler

19. yüzyılın ikinci yarısında Kerkük ağzındaki telaffuzları gösteren bazı yazımlar Türkiye Türkçesiyle verilmiştir. Örneğin, yazarın *bakçe* imlasıyla verdiği kelime madde başına *bahçe* (s. 39), *temürtiken* imlasıyla verdiği kelime ise *demirdiken* (s. 60) olarak alınmıştır.

Müellif kelimenin kâf-ı Farisîyle olduğunu belirtmesine rağmen bazı kelimeler çağdaş Türkiye Türkçesi imlasına uydurularak verilmiştir. *dövük* ← *dögük* (s. 64), *dövüş* ← *döğüş* (s. 64), *düven* ← *döğen* (s. 65). Aynı sistem art damak ünsüzü olan gayın için de uygulanmıştır. *ovmak* ← *oğmak* (s. 117) vb. Yazarın imlasının korunması, kelimeleri ses ve imla yönüyle incelemek isteyenler için daha doğru malzeme verebilir.

5.7. Müelliften Kaynaklanan Yanlışlıklar

Müellifin bazı kelimelerin tanımında yanlışlık yaptığı görülmektedir. Kullanıcıların yanlışlaması için yayımcılar tarafından bunların dipnotlarda gösterilmesi daha iyi olurdu. Birkaç örneği şunlardır:

a. Farklı imlalarla verilen *çebiş* ve *çepiş* kelimelerine iki farklı anlam verilmiştir. Tanımların yöreye göre değişiklik gösterebileceği düşünülse bile her iki madde birleştirilmelidir.

çebiş “Oğlak ve kuzu sütten kesilip ot yemek haddini bulmağa denir.” (s. 51)

çepiş “1. Bir senelik buzağıya. 2. İki senelik keçiye denir.” (s. 52)

b. **-ciley** “gibi” maddesinin içindeki “*Buncılayın, sencileyin* dedikleri gibi” açıklamasında ek *-ciley* değil, *-cılayın* / *-cileyin*’dir. Müstensihin ekin sonundaki nun harfini görmeyerek yanlış geçirdiği düşünülebilir.

c. **borçın** ← **burçın**. Sözlük yazarı *burçın* maddesini şöyle tanımlar: “Karaca ahunun dışisine derler ve kezaik ördeğin dışisine ‘suna’ ve erkeğine ‘burçın’. Nevayî Hazretleri *Muhakemetü'l-Lugateyn*’de bu lügati şöyle tashih ederler: Türk geyiğin erkeğine ‘suna’ ve dışisine ‘burçın’ derler” (s. 45). Sözlük yazarı bu maddede iki yanlış yapmıştır. Birincisi Nevayî *Muhakemetü'l-Lugateyn*’de *borçın* ve *sona* kelimelerini “geyik” maddesinde değil, bir alttaki “kuşlar” maddesinde vermektedir: “Geldik kuşa: Onda belli başlı meşhur ilbesün ördek’tir. Sart

ilbesün'ü hiç bilmez. Dahası Türk ördeğin erkeğine *sona*, dişisine *borçın* der. Sart buna da ad koymamıştır; erkek-dişi ikisine birden *murğābī* der.” (Barutçu Özönder, 1996: 211). Yazarın ikinci yanlışı ise Nevayî'nin ördeğin dişisine *suna*, erkeğine *burçın* dediğini belirtmiş olmasıdır. Oysa yukarıda da görüldüğü gibi Nevayî “Türk ördeğin erkeğine *sona*, dişisine *borçın* der.” biçiminde söylemektedir.

d. yuyu (II) “Büküm manasıdır. ‘Yaymak’ kelimesinden müştaktır. ‘Yay’ kelimesi ki ‘bir nesneyi sermek için bükümünü al’ demekten ibarettir.” (s. 168). Müellifin kelimenin kökeniyle ilgili verdiği bilgi doğru olamaz. Bugünkü bilgilerimize göre, *yuyu* kelimesinin *yay*-fiilinden türemiş olması mümkün değildir.

e. Müellif, damak n’si (ŋ) ile yazılan bazı kelimelerde “sağır kefle” (*tañsuk*, s. 148; *yañılıcı*, s. 162; *yañılmaç*, s. 162 vb.), bazı yerlerde ise “kâf-ı Farisîyle” uyarısı yapmış, bu da yanlış okuma ve yorumlamalara sebep olmuştur. Bilindiği gibi, kâf-ı Farisî terimi ön damak ünsüzü /g/ için kullanılmaktadır. Yayımcılar müellifin /ŋ/ sesini bulunduran kelimeler için yaptığı “kâf-ı Farisîyle” uyarısını art ünlülü kelimelerde gayın, ön ünlülü kelimelerde ise /g/ olarak çevirmişlerdir. Kelimeler ister kalın ister ince sıradan olsun, /ŋ/ ile okunmalıdır:

koğur ← **koğur** “Kâf-ı Farisîyle, rengi aşkara mayıl siyah ata denir. “Yağız” tabir olunur.” (s. 104)

oñulmak ← **oğulmak** “Kâf-ı Farisîyle iltiyam bulmak manasıdır.” (s. 116)

oñulmak ← **ögülmek** “Evveli kâf-ı Farisîyle bir zahmın iltiyampezir [yaranın iyileşmesine] olmasına denir.” (s. 119)

oñurga ← **oğurga** “Kâf-ı Farisîyle kaburga manasıdır.” (s. 116). Ayrıca bk. *uç*a maddesi (s. 156)

süñük ← **süğük** “Evveli kâf-ı Farisî ve ikincisi kâf-ı Arabîyle “kemik” ve “sümük” dediğimiz üstühana derler...” (s. 140)

tañ “Kâf-ı Farisîyle sabah manasıdır...” (s. 148)

f. singil “Kâf-i Arabîdir. Küçük kız karındaşına derler...” (s. 137). Müellif /g/ harfi için “kâf-ı Arabî” diyerek /k/ okunacağını belirtmişse de kelimenin doğru biçimi /g/ ile dir.

6. Sonuç

Kerküklü Hacı Abdullah Sâfi (1809-1898) tarafından 19. yüzyılın sonlarında Kerkük’te yazılan *Luğât-ı Türkiyye* adlı eser, zengin bir söz varlığı barındırması, bazı kelimelerin farklı telaffuzlarını yazıya yansıtması, Doğu ve Batı yazı dillerinin yanı sıra çeşitli yörelere ait ağız malzemesi içermesi gibi birçok yönden değerlidir. Dr. Saatçi ve Kevseroğlu, tarihî ve çağdaş Türk lehçelerine ilgi duyanların istifadesine sunmak üzere eseri Arap alfabesinden Latin alfabesine aktararak büyük bir iş başarmışlardır. Okunması ve anlamlandırılması oldukça zor olan eserin yayımında bazı sorunlar bulunmaktadır. Sorunların bir kısmı Arap harfli özgün metinden bir kısmı da yayımlayanlardan kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada bazı sorunlara değinilmiş, eserin taşıdığı değer farkında olunarak düzeltme önerileri getirilmiştir.

Kaynakça

- Argunşah, M. (1997). *Şükri Bitlisi, Selim-nâme*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Argunşah, M. ve Güner, G. (2024). *Codex Cumanicus*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

- Barutçu Özönder, F. S. (1996). *'Alī Şīr Nevāyī, Muḥākemetü'l-Lugateyn*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baytop, T. (1994). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Boeschoten, H. (2022). *A Dictionary of Early Middle Turkic*, (John O'Kane'nin editörlük desteğiyle). Leiden / Boston: Brill.
- Clauson, S. G. (1960). *Sanglax (A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammed Mahdī Xān*. London: Messrs. Luzac and Company Ltd.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud, Divānu Lugāti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hürmüzlü, H. (2013). *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*. 2. bs. Kerkük: Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Kaçalin, M. S. (2011). *Niyāzī, Nevāyī'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar -El-Lugātu 'n-Nevā'iyye ve 'l-İstişhādātu 'l-Cağatā'iyye (Giriş-metin-dizinler-tıpkıbası)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, F. (2011). *Muḥammed Ya'kūb-ı Çingī, Zebân-ı Türkî (Keltür-nāme) İnceleme-Metin-Dizin*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Kerküklü Hacı Abdullah Sâfi (2024). *Lugāt-ı Türkiyye*. haz. Ö. Saatçi ve N. Kevseroğlu. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Lessing, F. D. (2017). *Moğolca-Türkçe Sözlük*. çev. Günay Karaağaç. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. 2 cilt. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Steingass, F. (1984). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. 7. İmpression. London, Boston, Melbourne, Henley: İran University Press.
- Şemsettin Sami (2010). *Kamus-ı Türkî*. haz. Paşa Yavuzarslan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Derleme Sözlüğü I-XI*. (1963-1979). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü I-XIII*. (1965-1988). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (2015). *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (2023). *Türkçe Sözlük*. 2 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tezcan, S. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Toparlı, R. vd. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uluhan (Beşirli), Ç. (2022). *Divānu Lugāti't-Türk'ten Kerkük Türkçesine*. Kerkük: Fuzûlî Basımevi.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen - Eski Uygurcanın El Sözlüğü*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Eser Kısaltmaları

DerS: Derleme Sözlüğü

TarS: Tarama Sözlüğü

TS: Türkçe Sözlük

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.